

L'esport urbà a Barcelona: espais, perfils i xarxes¹

Ricardo Sánchez - Mateu Capell

Aquest article analitza el fenomen de l'activitat físicoesportiva urbana. L'esport urbà comprèn un univers complex de pràctiques que –molt o poc– utilitzen i s'apropien dels espais públics de la ciutat. En les reflexions que hi ha a continuació, pretenem mostrar una aproximació a les lògiques que dirigeixen la colonització de l'espai públic urbà per mitjà d'aquestes pràctiques que se'ns presenten com un fet social total, complex i heterogeni com la mateixa societat que les acull. Alhora, aquest estudi ens permet dibuixar les característiques d'alguns itineraris esportius urbans, i també analitzar els diferents perfils de practicants amb l'observació de les xarxes de sociabilitat que s'estableixen en aquest context.

Paraules clau: *esport urbà, itineraris esportius, perfils i xarxes socials.*

Com passa amb la majoria de capitals modernes occidentals, els carrers, les places, les rampes, les voreres, els bancs i qualsevol altre element públic urbà de Barcelona són susceptibles de formar part de manera assídua o puntual d'alguna manifestació esportiva. El fenomen de l'activitat físicoesportiva urbana, l'esport urbà, comprèn un univers complex de pràctiques que –molt o poc– utilitzen i s'apropien de les zones públiques urbanes. En les reflexions que hi ha a continuació, pretenem mostrar una aproximació a les lògiques que dirigeixen la colonització de l'espai públic urbà per mitjà d'aquestes pràctiques. L'heterogeneïtat d'aquest fenomen, lluny de representar en exclusiva la superació del sistema esportiu modern –i també de les característiques que el sustentaven – per ubicar-se en un univers postmodern, es presenta com un fet social total. Un esport “urbà” que és modern i postmodern, informal i

¹ Alguns dels apartats d'aquest article es van publicar en una primera versió a la *Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 31 (2007).

formal, lúdic i competitiu, lliure i dirigit, obert i tancat, contradictori i complex, sempre. Aquest estudi ens permet, per una banda, dibuixar les característiques d'alguns itineraris esportius urbans, i també alguns dels diferents perfils de practicants; per una altra, ens acosta a les xarxes de sociabilitat que s'estableixen en aquest context.

Les investigacions empíriques que donen suport a la part de revisió teòrica d'aquest estudi es basen en una sèrie de treballs duts a terme en el si del Grup de Recerca i Innovació en Esport i Societat (GRIES) de la Universitat Ramon Llull. Aquestes investigacions incorporen un treball de camp realitzat en fases diferents durant el període 2002-2006. Dit això, hem constatat que aquestes pràctiques que es desenvolupen en l'espai públic, i que s'ha compartit amb la resta d'usuaris convencionals, configuren una xarxa d'activitats físicoesportives urbanes que també, en alguns casos, es poden desmarcar de la iniciativa, el control i la gestió dels actors institucionals que conformen el sistema esportiu modern (administracions públiques, clubs, federacions esportives, etc.).

Aquest article s'estructura en sis apartats. En primer lloc, es descriu la metodologia emprada per a les investigacions empíriques que s'han esmentat abans. En segon lloc, es tracta l'evolució de l'espai de l'activitat físicoesportiva a partir del joc d'equilibris entre la pràctica regulada que es du a terme en el poliesportiu tancat i la pràctica informal que viu el carrer obert de la ciutat. En tercer lloc, ens fixem en les característiques, la transformació i els usos esportius de l'espai públic urbà, analitzant les diferents pràctiques des d'una perspectiva global de reinvençió de la ciutat. En quart lloc, estudiem els itineraris urbans de les diferents pràctiques físicoesportives com a mitjà per a la vivència fluida d'una ciutat sempre redescoberta. Finalment, en cinquè i sisè lloc, apuntem algunes tendències qualitatives sobre els perfils dels practicants i algunes tipologies de xarxes de relació més o menys efímeres que es desenvolupen en aquest univers esportiu urbà.

Metodologia

La línia d'investigació sobre la qual se sustenten els pilars empírics d'aquest article és un treball de camp desenvolupat durant tres períodes successius en els anys compresos entre 2002 i 2006.

En un primer moment (2002-2003), es va realitzar un projecte pilot en el districte de Sarrià-Sant Gervasi (Bassa, M.; Chamarro, A.; Moragas,

M.; 2006). En un segon període (2004-2005), es va dur a terme una investigació a l'altre extrem de la ciutat, en un territori que comprèn els districtes de Sant Martí i Ciutat Vella, que configuren el front marítim de Barcelona (Capell, 2005). Finalment, entre 2005 i 2006, el treball de camp es va ampliar a la resta de districtes de la ciutat (Capell; Sánchez; en premsa).

Les tècniques d'obtenció de dades que es van utilitzar durant els treballs de camp van ser: a) Entrevistes semiestructurades: els usuaris objecte d'estudi van ser totes aquelles persones que es van observar realitzant activitats físicoesportives en algun espai públic de la ciutat, fora del marc institucional (és a dir, descartant festes i actes populars). Finalment, en 206 sessions d'observació es van comptabilitzar un total de 396 entrevistes que van ser enregistrades en gravadores digitals o en anotacions en el quadern de camp. b) Observació directa: es va realitzar un recorregut urbà per cada districte de la ciutat en diferents dies i hores, segons la importància del lloc, les informacions sobre horaris de diverses activitats que ens van dir els usuaris entrevistats i les que es van recollir en fòrums virtuals, etc. L'investigador va documentar les imatges mitjançant un registre fotogràfic (en total, més de 500 fotografies), i va recollir notes de camp sobre el tipus de pràctica esportiva i les seves característiques.

Per a l'anàlisi de dades, les entrevistes i les notes de camp es van transcriure per mitjà d'un processador de textos, i es van arxivar com a document electrònic. D'aquesta manera, les dades van passar a formar part d'una unitat hermenèutica del Programa CAQDAS Atlas.ti versió 5.0. Aquest programa permet transformar dades qualitatives (*quotes*) en codis (*codes*), i crea una xarxa (*network*) de relacions –qualitatives, sense necessitat de fer càlcul matricial quantitatiu. Tot això ens va permetre crear xarxes des de la més específica (cada ús i cada espai per separat, amb els codis més rellevants segons la seva relació de xarxes), fins a la més general (relació entre usos i espais i relació entre diferents usos).

Evolució dels espais de l'activitat físicoesportiva

L'esport modern va aparèixer amb la societat i la cultura de la seva època, ja que va adoptar moltes de les seves característiques: la secularització, la igualtat d'oportunitats, l'especialització, la racionalització, la burocratització, la quantificació i la cerca del rècord (Guttman, 1978). Això també va afectar la forma de pensar el temps i l'espai

esportius. Per alguns autors (vegeu, per exemple, Martínez del Castillo; Puig; 1998), aquesta necessitat d'especialització, racionalització i reglamentació va ser un dels elements clau en la manera de pensar l'espai esportiu. Aquest fet queda palès en la creació d'equipaments esportius que es va donar a tot Europa durant el final del segle XIX i l'inici del XX. Com era d'esperar, la regulació i la planificació de les dotacions esportives va ser –i ha estat sempre des de llavors– un element clau en el punt de mira de les administracions públiques, que van incidir activament en les infraestructures i la promoció d'allò que actualment configura el model esportiu convencional modern.

En el cas espanyol, s'observa el joc entre el model “des de dalt”, que actua a partir d'una estratègia urbanística i política determinada, i el model que llegeix les demandes ciutadanes d'institucionalització de pràctiques en fase emergent, i fa actuacions d'assimilació i regulació d'espais, i també pràctiques “des de baix” (Rodríguez, 2001). Sens dubte, aquest fenomen d'esportivització del carrer evidencia la necessitat d'abandonar l'exclusivitat del espais tancats que regula l'administració. D'aquesta manera s'afavoreix l'obertura a les pràctiques que es desenvolupen en l'espai urbà, a partir de la idea de viure la ciutat sense compromisos². Tanmateix, aquest fenomen de regulació que s'ha impulsat a partir de criteris funcionals, racionalitzadors i polítics, mai ha respost completament a les demandes ciutadanes pel que fa a les necessitats d'ús esportiu dels espais públics. Dit d'una altra manera, malgrat l'esforç de control, es nota des de fa dècades que hi ha un impuls ciutadà cap a la reconquesta esportiva del carrer, de tal manera que “ja no podem parlar d'espai esportiu, sinó, una vegada més, d'espai en general” (Puig, 1990). Un exemple clar de la tendència ciutadana a “esportivitzar” el carrer, el trobem en les enquestes d'hàbits esportius que encarrega periòdicament el Consejo Superior de Deportes (García, 2006): el 1990, un 40% de practicants utilitzava llocs públics com ara el carrer, parcs, camp, etc.; percentatge que ha augmentat fins al 43% en el 2005.

² Trobem un exemple paradigmàtic en un anunci televisiu de l'Ajuntament de Barcelona que promocionava l'eslògan “Viu Barcelona”, on apareixia un surfista d'edat avançada, però modern, amb cua, vestit de neoprè, i que corria pels carrers de la ciutat amb la taula de surf sota el braç, i anava saludant els conciutadans –amb els quals manté una relació efímera– fins arribar al mar. En definitiva, viu Barcelona, però individualment i de manera cívica, sense compromisos ni obligacions.

En el cas de Barcelona, les dades de l'última enquesta de 2006 mostren que els practicants que utilitzen habitualment l'espai públic urbà estan al voltant del 75% (el carrer un 39,8%, els parcs un 22,8%, la platja un 9,9% i el port/mar un 5%). Al mateix temps, un 42,6% dels practicants no fan servir mai instal·lacions esportives (Ajuntament de Barcelona, 2006a). Per tal d'entendre aquestes tendències, no podem oblidar que l'esport és un sistema obert (Puig; Heinemann; 1994), dinàmic, en contínua transformació i amb línies d'evolució que es dirigeixen cap a unes pràctiques més personalitzades³, deslocalitzades, que permeten la combinació i el trànsit entre diferents pràctiques, i com assenyala Pociello (1995), amb incorporació de la tecnologia, l'aventura i el risc. A més, aquestes característiques permeten trencar amb els límits que imposen els equipaments esportius moderns. Això ho evidencien moltes de les noves pràctiques ludicoesportives que es realitzen en els espais col·lectius no convencionals de la ciutat, i que configuren el que podem anomenar com "esport urbà" (només cal veure la gran afluència de ciclistes urbans que han aparegut durant les últimes dècades a la ciutat de Barcelona i que utilitzen tot tipus de superfícies, com ara la vorera, la calçada, els parcs, els carrils bici, etc.⁴). Aquestes pràctiques, que es desenvolupen i s'estenen de forma heterogènia, intermitent i fluida, sovint aporten noves formes d'entendre l'activitat física no competitiva, i també de repensar i superar constantment les normes dels espais preestablerts del joc, per tant, dels espais urbans convencionals. Com dèiem, aquests processos es reflecteixen –a la vegada que en són producte– dins de les polítiques esportives públiques, en un procés de retroalimentació. Així, trobem polítiques d'actuació com ara el Pla Estratègic de l'Esport de Barcelona, tal com veiem en el *panell 4: un esport que construeix socialment la ciutat*, on s'incorporen zones

³ Per analitzar els processos de personalització de la societat contemporània, i també les pràctiques físicoesportives "a la carta", vegeu Lipovetsky (1994).

⁴ L'èxit de la bicicleta –a Barcelona, a altres ciutats catalanes i espanyoles, i també en zones interurbanes– ha arribat fins a tal punt que ha calgut una regulació especial del seu ús (es recull en les *Modificacions a l'Ordenança de Circulació de Vianants i de Vehicles del 2006* [Ajuntament de Barcelona, 2006b] i en el *Reglamento General de Circulación del 2003* [Ministerio de la Presidencia, 2003]), i també ha donat peu a noves propostes administratives de regulació i oferta d'activitats (els carrils bici, els pàrquings de bicicleta, les "diades de la bici", les iniciatives de combinació de ciclisme i transport públic, els alcaldables en bicicleta com a acte de campanya, la iniciativa del *bicing*, etc.).

d'esport informal en alguns dels espais públics i es potencien equipaments esportius de carrer, d'aquesta manera s'accentua la necessitat de fer possible la coexistència de diferents cultures esportives, i també de transferir recursos econòmics amb aquesta finalitat des de l'esport professional (Ajuntament de Barcelona, 2002). A més, també trobem enquestes d'opinió⁵ on s'observa que la ciutadania prefereix en un 95% la millora dels equipaments de carrer i a l'aire lliure, mentre que són menys populars les idees de promoció econòmica per mitjà de l'esport, per exemple, la marca "Barcelona com a ciutat de l'esport" o la desgravació fiscal de la pràctica esportiva. Amb tot això, *l'esport urbà* s'inclou com un element més del que Bauman (2000) anomena la *modernitat líquida*, on tot allò sòlid s'esvaeix (el sistema esportiu modern, en el nostre cas), i dóna lloc a formes socials poc determinades: solidaritats toves, compromisos efímers, etc., i també a la "urbanitat" que defineix Delgado (1999, 2007) caracteritzada per l'ambivalència, l'absència de lloc i l'erràtic. L'espai urbà es presenta com a itinerari, com a flux dels diferents actors socials, com a moviment i dinamisme de les interaccions i de les pràctiques. A partir d'aquesta idea, el nostre estudi pretén dibuixar no tan sols els canvis d'ús dels espais públics urbans, sinó també el d'aquests itineraris fisicoesportius que caracteritzen la modernitat líquida actual.

Altrament, i com a resultat de la nostra observació, cal puntualitzar que l'absència d'un compromís esportiu sòlid i tradicional, en alguns casos, no desemboca necessàriament en pràctiques ni en grups intermitents o desestructurats. Més aviat, creiem que es tracta del següent: a diferència de les pràctiques modernes, els compromisos d'entrada o permanència en l'activitat i/o en el grup són renovats, o susceptibles de ser revocats constantment; no hi ha (o no té perquè haver-hi) res segur. Es tracta d'una característica del procés d'individualització institucionalitzada (Beck, 2003) que porta a l'establiment de "relacions pures" –també amb els espais–, és a dir, relacions sense compromís que duren el que dura el desig de mantenir la relació (Bauman, 2006; Giddens, 1995). Aquestes poden ser més o menys llargues, però els manquen obligacions contractuals.

⁵ En el cas de Barcelona, l'Ajuntament realitza enquestes periòdiques d'opinió.

Cal destacar que en l'última enquesta, la majoria dels equipaments urbans (esportius o no) reben un aprovat just (Ajuntament de Barcelona, 2006a).

L'ús esportiu dels espais públics a Barcelona

Pel que fa als llocs més utilitzats i a les tendències d'ús a la ciutat, coincidim amb l'estudi de Camy (1993) en apuntar com a espais privilegiats, el carrer i les places (on, com ja hem comentat, les activitats es disputen l'espai amb les administracions públiques), els parcs urbans i les zones verdes (alguns dels quals s'han adaptat de manera que sigui possible la cohabitació entre practicants i usuaris convencionals, com és el cas dels carrils bici, circuits DiR, el gimnàs a l'aire lliure del Passeig Marítim, etc.), les àrees urbanes abandonades (amb usos fràgils i intermitents, com ha estat el cas de la Fuixarda de Barcelona durant anys, malgrat que ara existeix certa organització entre els practicants per al seu manteniment furtiu⁶) i els aparcaments públics aïllats del trànsit (com és el cas de l'espigó de la Vila Olímpica on hem observat *freestylers* de bicicleta o *windskaters*, a més dels pescadors i dels vianants habituals). En definitiva, trobem la majoria dels esportistes urbans en espais que són amplis (passeigs, platges, parcs...), diferenciats (diferents nivells d'alçada dels passeigs, parcs amb zones asfaltades i zones ajardinades, rampes i escales...) i diversos (*half pipes*, cistelles de bàsquet, pistes de petanca, carrils bici, bancs per *asseure's*, baranes, vore-res, rampes, calçades...); tots en convivència, però, no sempre exempta de dificultats amb la resta d'usuaris.

Si bé entenem que la majoria dels tipus de pràctiques són presents en gran part de la ciutat, cal dir que s'observen alguns matisos diferenciadors per districtes. L'anàlisi dels espais públics amb usos esportius s'aborda principalment des de la perspectiva del districte i de la ciutat de manera global, i no únicament com un element urbà aïllat. En aquest sentit, no podem oblidar que gran part de les pràctiques són itinerants i transversals en els diferents districtes i barris. Amb tot, podem trobar característiques distintives en alguns districtes, que poden anar lligades a aspectes diversos: les possibilitats que ofereix l'espai (tipus d'espai, proximitat, etc.), el caràcter de la pràctica (necessitat d'equipaments específics, competitiu o no, etc.) i el perfil del practicant (cultura esportiva del practicant, diferents formes de fer i pensar la pràctica, etc.). Pel que fa a les característiques de l'espai, cal dir que si bé és evident que generen un marc de possibilitats d'usos (a la zona de la platja del barri de Sant Martí s'hi desenvolupen les

⁶ Per una aproximació al fenomen de l'escalada a la Fuixarda, vegeu Camino, 2003.

pràctiques relacionades amb l'aigua –*windsurf*, vela, etc.–, activitats que indubtablement no es poden fer en altres zones de la ciutat), en cap cas determinen el tipus de pràctica a realitzar-hi. Per exemple, podem trobar usos d'escalada en llocs “apropiats”, com és el cas de la cantera de la Fuixarda; en podem trobar en llocs “reinventats”, com el *boulder* de la Fuixarda, i també en espais “inversemblants”, com el monument dedicat a Narcís Monturiol (és en una petita placeta dura, en la intersecció triple entre el carrer Provença, l'Avinguda Diagonal i el carrer Girona; s'hi van observar tres escaladors que, cal dir-ho, anaven preparats amb indumentària tècnica). També trobem, a més, espais “multiusos” (la Plaça del MACBA o la Plaça Universitat) i equipaments esportius en zones urbanes que faciliten la pràctica (els carrils bici, les taules de tennis taula, les pistes de bàsquet de la Mar Bella o del Parc de l'Escorxador). Finalment, un element que condiciona el tipus d'usos esportius dels espais urbans pot ser el caràcter del barri (història, demografia, immigració, urbanisme, associacionisme, etc.). Un exemple d'això és el cas dels districtes amb un percentatge elevat de població d'origen equatorià (Eixample, Horta, Sants, Nou Barris i Sant Martí), on s'hi poden observar practicants d'*ecuavolei* (per exemple, la Plaça de Joan Peiró, el Parc de l'Escorxador o el Parc del Poble Nou).

Quant a l'impacte social i urbà, les diferents modalitats d'ús es troben entre el límit de la seva mínima expressió (com pot ser la utilització individual, puntual i efímera de la vorera com a pista d'atletisme en les pràctiques del *jogging*) i l'ocupació permanent i continuada, en majúscules, d'un espai (com pot ser una plaça per part d'*skaters* –per exemple, la Plaça Països Catalans– o d'una zona verda d'un parc per part de practicants de gimnàstiques diverses com ara la *capoeira* o el *tai-txi* –per exemple, el Parc de l'Estació del Nord o el Parc de la Ciutadella–). En altres casos, però, també trobem que aquestes ocupacions per mitjà de l'activitat física vénen acompanyades de mostres d'apropiació simbòlica de l'espai, com són els grafitis o la reparació voluntària i “paralegal” del material urbà per part dels mateixos practicants que els perjudiquen; així, la gestió del mobiliari urbà es transforma en una part més de l'activitat. Un exemple molt interessant d'aquest tipus d'apropiació el trobem en el cas que ja hem comentat de la Fuixarda, on s'observa l'esforç de construcció i condicionament de la zona de pràctica, tant de la part que correspon a l'antiga cantera, com la del túnel on hi ha el *boulder*, i també la simbologia identificadora de l'espai i dels grups que en fan ús. No obstant això, com hem esmentat més amunt, aquests usos esportius impliquen unes “apropiacions” de l'espai urbà que no sempre estan exemptes de conflictes.

Els fluxos esportius urbans

Com ja hem assenyalat anteriorment, des de la perspectiva teòrica que s'ha adoptat, les pràctiques físicoesportives itinerants (no tan sols les que deambulen per un territori, sinó també les que migren de lloc de manera successiva) representen les formes més "urbanes" de practicar esport, i els seus protagonistes són els nous "nòmades" de la ciutat⁷. Observem que en l'itinerari apareixen els elements que caracteritzen la modernitat líquida: la mobilitat espacial, la creació d'una xarxa de relacions efímera i intermitent (connexions cel·lulars, segons la terminologia de Bauman, 2006), i la incertesa com l'únic element de futur. Una societat i una activitat física que fan de l'espai públic un espai per als públics, que generen una poligàmia de llocs on reconstruir la pròpia biografia personal de forma experimental i reflexiva (Beck, 2001). En aquest sentit, hem observat les activitats físicoesportives que fluctuen i recorren Barcelona, i també la seva relació amb algunes de les polítiques urbanístiques de l'administració pública i privada de la ciutat; a partir de tot això, hem intentat dibuixar-ne les lògiques. En primer lloc, en les últimes dècades, les administracions han intentat donar resposta a les necessitats dels usuaris esportistes de la ciutat amb actuacions "des de baix", com ara els carrils bici, els circuits DiR o les fites de la Carretera de les Aigües, i "des de dalt", amb la voluntat d'apropiació d'esdeveniments esportius populars⁸. Tanmateix, en alguns casos, aquestes propostes institucionals són ignorades o infrautilitzades (per exemple, el carril bici duplicat del Passeig de Colom). En altres casos, aquests espais que proposen són "colonitzats" per practicants d'altres disciplines, sempre que les característiques de l'espai ho permetin⁹. Finalment, trobem que la mateixa pràctica espor-

⁷ Pel que fa al nou nomadisme urbà, vegeu Maffessoli, 2004.

⁸ L'any 2005, l'Ajuntament de Barcelona va donar suport directe a 58 actes esportius que van generar una participació de 134.365 persones. Aquest any, el mateix Ajuntament ha declarat l'Any de l'Esport 2007, i anuncia 300 manifestacions esportives populars a la ciutat. Vegeu <http://www.bcn.es/anyesport/activitats.html> (Ajuntament de Barcelona [2007], en línia).

⁹ Hi ha espais delimitats que no són practicables per determinats col·lectius, com pot ser el cas del carril bici dels carrers Diputació o Consell de Cent, on no hi ha vianants perquè tots són a la calçada, o bé, la Carretera de les Aigües, on no hi ha patinadors o *skaters* perquè no tenen el paviment adequat. Altres, com les pistes de bàsquet del carrer del Taulat, són colonitzades puntualment per patinadors i *skaters* de diversa índole.

tiva per la qual ha estat pensat l'espai, no tan sols l'utilitza, sinó que el desborda, ja que flueix per altres zones. Un exemple: els ciclistes que utilitzen el carril bici de la Diagonal fins que arriben al seu final, i llavors enllacen amb el Parc Cervantes en la zona de Llobregat o del Passeig Marítim en la zona de Besòs; o bé quan circulen per qualsevol punt en la seva llargada i surten per enllaçar amb algun dels carrers de la ciutat¹⁰.

Altrament, entre les característiques dels diferents itineraris fisicoesportius reals (no exclusivament els que han estat dissenyats des de les administracions i les organitzacions privades), podem trobar un ventall de possibilitats que van des d'itineraris "tancats" a itineraris "oberts". Un exemple dels itineraris "tancats" o redundants sobre el mateix espai són els caminadors-corredors en zones de la muntanya de Montjuïc i del Parc de la Ciutadella, o bé, els *parkour* del Clot i de la part baixa de Sant Martí, etc. Aquests tipus de pràctiques itinerants i tancades abunden en la repetició en el mateix espai dins del mateix districte o barri, i el converteixen en un lloc d'identitat marcada. Els itineraris "oberts" recorren bona part de la ciutat, ja que passen per diversos districtes i barris; per exemple, els ciclistes, *skaters* i *longboarders*, corredors i patinadors...¹¹ En qualsevol cas, cap classificació pot ser definitiva; s'entén que més enllà de la nostra aproximació anterior, podem trobar multitud de combinacions de formes de recórrer la ciutat. Aquestes poden passar, per exemple, per itineraris que combinen la utilització de transport públic o privat amb la pràctica esportiva, com és el cas d'alguns caminadors que surten sense final preestablert i quan estan cansats tornen a casa en transport públic; *skaters* i *longboarders* que utilitzen les zones practicables del seu itinerari i van en transport públic, o utilitzen la nova iniciativa del

¹⁰Aquestes dues situacions que es donen en l'ús fisicoesportiu de l'espai urbà, tant les que el colonitzen com les que el desborden, són controlades i, a vegades, sancionades per via administrativa a partir de l'aprovació de la nova *Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a l'espai públic de Barcelona*, el gener de 2006 (Ajuntament de Barcelona, 2006c).

¹¹A Barcelona s'organitzen sortides de patinadors que si bé no tenen l'impacte de la *Lille Friday Night Roller* (Passavant, 2001) o de la *Blade Night de Berlín* (Dingel, 2001), s'hi agrupen un bon nombre de participants. Pel que fa a aquestes sortides a Barcelona i per a més informació sobre el patinatge a la ciutat, vegeu <http://www.patinar-bcn.org> (Associació de Patinadors de Barcelona, en línia).

bicing¹², etc. És justament en aquest grup on poden donar-se amb més facilitat els itineraris pròpiament “urbans” en el sentit d’incertesa, sempre oberts a la sorpresa, sense un destí determinat. Es tracta, en definitiva, del recorregut que millor s’ajusta a la lògica del “passa-volant” (Delgado, 2007).

Perfil de l’esportista urbà

A l’última enquesta d’hàbits esportius de la ciutat de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, 2007), podem comprovar com caminar (27,3%), córrer pel carrer (7,9%) i anar en bicicleta com a exercici físic (7,8%) es troben entre les sis primeres activitats físiques realitzades per la població. A partir de les dades que ens mostra aquesta enquesta, és possible dibuixar alguns “perfils” de practicants amb relació a la pràctica realitzada. Per exemple, en el col·lectiu dels caminants urbans, trobem una majoria de dones (35,2%) davant una participació menor –però significativa– d’homes (20%); s’observa un predomini dels grups de més edat, ascendint positivament a partir del rang de 35 a 45 anys (18,2%) fins al rang de 65 a 74 anys (61,8%). En el cas dels corredors de carrer, trobem una majoria masculina (11,4% vers un 4,1% de participació femenina) que es concentra en els rangs d’edat de 25 a 34 anys (10,8%) i de 35 a 44 anys (14,2%). En el cas dels ciclistes, el seu ús es troba més estès entre els diferents grups (homes 7,9% i dones 7,7%; de 15 a 34 anys entre el 10% i el 12%).

No obstant això, de les dades aportades per aquesta enquesta no podem inferir quines motivacions addueixen els practicants ni les trames socials que teixeixen al seu voltant de forma que puguem, entre altres coses, ampliar i diferenciar els perfils de practicants d’una mateixa modalitat fisicoesportiva urbana. En un intent de solucionar aquestes carències, i a partir dels resultats de les nostres investigacions, descobrim algunes característiques complementàries dels practicants.

¹²El *bicing*, que és una iniciativa de l’administració pública catalana per mitjà de l’empresa Barcelona de Serveis Municipals SA, pretén ampliar l’oferta i la concepció ciutadana del transport públic més enllà del motor. És a dir, posa bicicletes a disposició dels abonats per fer petits trajectes: “El *bicing* és un nou mitjà de transport públic i un complement ideal al transport tradicional de la ciutat de Barcelona. La seva finalitat és cobrir els petits trajectes diaris que es fan per dins de la ciutat”. Vegeu <http://www.bicing.com> (Barcelona de Serveis

Municipals, en línia).

Per una banda, hem observat que en aquelles pràctiques de transport amb poca dificultat tècnica com són el *jogging*, caminar o el ciclisme predominen usuaris que busquen un rèdit d'aquestes pràctiques que es tradueix en els objectius de salut i benestar. Per una altra, les activitats que requereixen un nivell tècnic més elevat es practiquen, majoritàriament, amb l'objectiu de diversió i oci. En aquests casos no s'ha oblidat, especialment en el cas dels col·lectius adults, que existeix la competició amb un mateix i amb els altres, com és el cas dels patinadors i dels *skaters* (a vegades hi juga un paper important).

Pel que fa a les xarxes socials i la seva transcendència, hem observat que els esportistes urbans més joves tendeixen a formar grups completament tancats, normalment d'amics de l'escola, mentre que si puja la mitjana d'edat, les activitats passen a ser més solitàries en el seu plantejament personal, ja que surten a practicar sols o per parelles; però, també estan més obertes a conèixer i a incorporar altres practicants desconeguts durant l'exercici. No oblidem que, a més, la imatge personal (no tan sols la corporal) es converteix en un element important en els processos d'identificació, que no sempre són d'identitat fixa. Aquest fet no solament ens permet distingir (en el sentit atorgat per Bourdieu, 1991) entre diferents esports o activitats, sinó també entre els practicants d'una mateixa disciplina, ja que es poden diferenciar entre si pel tipus d'indumentària: hem observat que els corredors i els ciclistes que van vestits amb roba tècnica i adaptada a l'exercici s'acosten més a objectius d'entrenament i assiduitat, en lloc dels que vesteixen de forma esportiva, però menys especialitzada. Malgrat aquestes diferències, però, no podem oblidar que existeix una homogeneïtat d'estils "generals". Per exemple, en el cas dels *skaters*, pot ser molt difícil trobar algun practicant que no vagi, parcialment o totalment vestit, amb roba que respongui als cànons de la moda *skater*. Així mateix, també és poc probable trobar un corredor, ni tan sols ocasional, que vagi vestit amb roba ampla, sabatilles de sola llisa i pantalons caiguts. Sens dubte, com en qualsevol altre àmbit social, l'aparença –l'estil– manté el seu caràcter simbòlic i identificador, malgrat el seu també intrínsec i evident caràcter instrumental. Tanmateix, cal no oblidar el paper que juguen en tot això l'amplitud de funcionalitats, la coexistència entre pràctiques i els processos de bricolatge personal al qual són sotmesos els universos simbòlics de les aparences, gràcies als processos d'individualització i diferenciació (Beck, 2003; Lipovetsky, 1996) sota els quals tot individu està sotmès en les societats occidentals contemporànies. Aquest és el cas de la pràctica esportiva amb més usuaris que practi-

quen altres disciplines urbanes: els patinadors¹³. Hem observat que podem trobar des de l'estudiant que va a la universitat en patins vestit de carrer, fins a l'esportista d'una altra disciplina que va fent "sèries" vestit amb pantaló curt i samarreta, passant també, entre altres, pels patinadors *freestylers* vestits a la moda *skater* i els patinadors en ruta que participen en els diversos itineraris que organitza l'Associació de Patinadors de Barcelona.

Un altre element clau per al dibuix d'aquests "perfils" són els motius per a la pràctica. Encara que anteriorment hàgim matisat una possible relació entre objectius i dificultat tècnica, existeixen unes mateixes motivacions i també comparteixen algunes tendències o característiques postmaterialistes (García Ferrando, 2006) que es combinen amb valors tradicionals-moderns que val la pena tenir en compte. Aquestes són: salut, distracció, oci i necessitat, com a motius per a la pràctica; proximitat, gratuïtat, condicionament de l'espai (és agradable i està adaptat), com a motius per a l'elecció de l'espai.

Noves xarxes en l'esport urbà

Més enllà de les xarxes tradicionals i de les seves característiques, quant a la durada, l'extensió i la transcendència (vegeu, per exemple, el cas dels "equips" de petanca que es distribueixen per gran part de la geografia Barcelonina), volem destacar les altres formes diferenciades de relació social que mouen i reconfiguren les condicions de les seves xarxes d'una manera fluida. Per Mafessoli (1990), la societat moderna està feta d'individus i la socialitat postmoderna de persones. L'individu té una identitat, mentre que la persona s'identifica amb un rol. L'autor oposa la noció oberta d'identificació al concepte tancat d'identitat; l'individu s'hi tanca (s'esgota en la seva funció, hi roman fidel), mentre que la persona s'identifica amb els seus simultanis o successius rols sense esgotar-se en cap d'aquests. Així, l'organització de la socialitat postmoderna té forma de xarxa. La xarxa es crea per mitjà de les relacions entre diverses persones que s'articulen en forma de tribus que poden estar interconnectades: petits grups no permanents de persones unides per la identificació en un ordre o valor determinat. Així com la modernitat és homogeneïtzant (exclou el diferent), la postmodernitat

¹³Els patinadors es poden considerar els practicants més polifacètics, o bé, el patinatge pot ser considerat l'eina més comuna entre els practicants d'altres disciplines. Nosaltres no hem aprofundit encara en aquest aspecte.

és heterogeneïtzant (assimila l'altre), ja que "l'ordre postmodern és plural i canviant" (Mafessoli, 1990, 17). D'aquesta manera, observem que s'estilen solidaritats més o menys difuses entre els grups de practicants, que es fan i desfan a un ritme trepidant de canvi; factor que és causa i efecte de la societat del risc i de la incertesa on s'emmarquen¹⁴.

Un model clar d'aquest fenomen el trobem en el cas dels fòrums d'Internet, ja que són un lloc emergent de generació de grups més o menys efímers, també en el camp de l'activitat físicoesportiva urbana. Així, per exemple, un excorredor d'elit, membre d'un equip d'una marca multinacional de productes esportius, amb experiència professional en el rendiment, pot modificar o ampliar la seva xarxa de contactes, els itineraris i els objectius de la pràctica per mitjà d'un fòrum virtual¹⁵. A part, no s'han perdut les trobades ocasionals sobre el terreny, on els practicants se segueixen valent de la improvisació (per exemple, el grup de caminadors que es troben a la Barceloneta sense cita establerta des de fa anys, i fan la ruta junts mentre conversen pel Passeig Marítim). En aquest sentit, cal dir que la temàtica de les relacions entre els membres dels diferents grups dóna lloc a diferents treballs sobre la construcció de xarxes socials en l'esport informal¹⁶.

¹⁴Evidentment, aquestes agrupacions es fan a partir d'algun interès comú. Quant a les noves socialitats i l'esport, vegeu (2003).

¹⁵"Soy un chico de 35 años de Barcelona que está buscando chicos y chicas para correr juntos por la tarde 2 o 3 veces por semana. Llevo 12 años corriendo y en mi mejor época corrí (...) entrenando en alguna ocasión con atletas de élite (...). Ahora sólo entreno por hobby y por mantener la forma, por eso no me importa vuestro nivel, es sólo para poder entrenar en compañía, que se hace más agradable. Yo vivo en [Barcelona] pero generalmente me suelo desplazar a la Vila Olímpica, Montjuïc y ahora que llega el buen tiempo también a la Carretera de les Aigües, pero el día que no hay mucho tiempo, la Diagonal hacia la zona universitaria también es bienvenida. En lo personal, comentar que soy una persona educada, respetuosa, alegre, positiva, muy vital y de buena presencia, soy economista y trabajo en un banco. Os espero. Un abrazo." (Data del missatge: diumenge, 10 de juny de 2007). Consulteu-lo a: www.loquo.com (Kijiji International Limited, en línia).

¹⁶Pel que fa al tema de les xarxes socials a partir de l'esport urbà, consulteu les aproximacions de Puig, N.; et al. (2007) i Capell, M.; Sánchez, R. (en premsa).

Conclusions

Sens dubte, en la societat contemporània, l'activitat físicoesportiva ha desbordat l'espai tancat dels equipaments moderns i ha colonitzat els carrers de la ciutat. La retroalimentació entre les polítiques esportives que han afavorit el concepte "d'esport per tothom" i l'han allunyat del sistema competitiu i de rendiment, i les noves cultures esportives dels ciutadans, relacionades amb les característiques de la nostra societat que alguns autors qualifiquen com "líquida" (Bauman, 2000), "del risc" (Beck, 1998) o "hipermoderna" (Lipovetsky; Charles; 2006) ha generat un univers d'usos esportius del carrer¹⁷.

Així, s'ha donat resposta a una idea d'espai i temps esportiu en contínua transformació, les línies d'evolució del qual es dirigeixen cap a unes pràctiques més personalitzades, deslocalitzades, que permeten la combinació i el trànsit entre diferents pràctiques i amb incorporació de la tecnologia, l'aventura i el risc, i que dóna lloc a allò que podem anomenar "esport urbà". Aquestes pràctiques sovint aporten noves formes d'entendre l'activitat física no competitiva i de repensar i superar constantment les normes dels espais preestablerts del joc i, per tant, dels espais urbans convencionals i del concepte d'urbanitat, transformant-lo en el nou "nomadisme" urbà. D'aquesta manera, "s'esportivitzen" els diversos espais de la ciutat per mitjà d'una gran diversitat d'usos físicoesportius que es desenvolupen i s'estenen de manera fluida per moltes ciutats modernes del món desenvolupat.

Com ja hem assenyalat, entre les diferents activitats físicoesportives que fluctuen i recorren els espais públics urbans, podem trobar-nos els elements que caracteritzen la modernitat líquida, una societat i una activitat física que fan de l'espai públic un espai per als públics, en definitiva, espais policulturals, reinterpretats permanentment de forma personal. Es tracta, en definitiva, d'una nova manera de viure la ciutat, de recórrer-la de manera molt diversa, per mitjà d'itineraris, sempre oberts a l'atzar, a la incertesa i a l'aventura; de redescobrir-la i reinterpretar-la de forma personalitzada, és a dir, inventar una ciutat en cada passeig.

Així mateix, tot això sobre un teixit de xarxes socials sotmeses a un repensament constant per part dels seus membres que, alhora, es rein-

¹⁷Per a una aproximació a la relació entre les característiques socials i les cultures esportives, vegeu Sánchez i Sánchez (2001).

venten i s'expressen esportivament per mitjà de la ciutat. En definitiva, es tracta d'unes pràctiques que representen molt bé el joc entre les dues cares dels processos urbans: els usos esportius del carrer com a pràctica desorganitzada, en ebullició, pura possibilitat que, a la vegada, també es troben subjectes a processos d'organització, de control i de reglamentació des de diferents àmbits. Sens dubte, si l'esport era la clau per al coneixement de la societat moderna (Elias; Dunning; 1992), l'esport urbà és la clau per al coneixement de la ciutat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ajuntament de Barcelona (2006a). *Enquesta. Hàbits Esportius a Barcelona. Presentació de resultats*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (2006b). "Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a la ciutat de Barcelona". Administració Local. *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, núm. 20, annex-I, pàg. 14. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (2006c). "Modificacions a l'Ordenança de Circulació de Vianants i de Vehicles del 2006". Administració Local. *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, núm. 110, pàg. 50. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Bassa, M.; Chamarro, A.; Moragas, M. (2006). "Deporte, espacio y construcción social del territorio: el caso del distrito de Sarriá - St. Gervasi de Barcelona". A: Pujadas, X.; Fraile, A.; Gambau, V.; Medina, F.X.; Bantulà, J. *Culturas deportivas y valores sociales*. Madrid: Librerías deportivas Esteban Sanz, S.L.
- Bauman, Z. (2000). *Modernidad Líquida*. Buenos Aires: FCE.
- Bauman, Z. (2006). *Amor Líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*. Madrid: FCE.
- Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.
- Beck, U. (2001). "Vivir nuestra propia vida en un mundo desbocado. Individualización, globalización y política". A: Giddens, A.; Hutton, W. (ed.) (2001). *En el límite. La vida en el capitalismo global*. Barcelona: Tusquets, pàg. 233-246.
- Beck, U.; Beck-Gernsheim, E. (2003). *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona: Paidós.
- Bourdieu, P. (1991). *La distinción. Las bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.

- Camino, X. (2003). "Una aproximación informal del espacio urbano a través del deporte: la Fuixarda de Barcelona y la escalada". A: Sánchez, R.; Medina, X. (2003). *Culturas en Juego*. Barcelona: Icària, pàg. 297-324.
- Camy, J.; Adamkiewiks, E.; Chantelat, P. (1993). "Sporting uses of the city: urban anthropology applied to the sports practices in the agglomeration of Lyon". *International Committee for Sociology of Sport* (1993). A: *International Review for the Sociology of Sport*, 28, pàg. 175-185.
- Capell, M. (2005). "Esport, espai i construcció social del territori: el cas del Front Marítim de Barcelona". Universitat de Vic (2005). III Jornades Universitàries de la Universitat de Vic: actes. Vic: UVIC.
- Capell, M.; Sánchez, R. (en premsa). "Las redes del deporte informal en el espacio público de la ciudad de Barcelona: una aproximación cualitativa". A: Pujadas, X; et al. (en premsa). *Deporte y comunicación*. Madrid: Librerías deportivas Esteban Sanz, S.L.
- Delgado, M. (1999). *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama.
- Delgado, M. (2007). *Sociedades Movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama.
- Dingel, S. (2001). "Le Shwebegefühl de la Blade Night de Berlín". A: Loret, A.; Waser, A.M. (2001). *Glisse urbaine. L'esprit roller: liberté, apesanteur, tolerance*. París: Autrement, pàg. 200-212.
- Elias, N.; Dunning, E. (1992). *Deporte y Ocio en el proceso de la civilización*. Madrid: F.C.E.
- García Ferrando, M. (2006). *Postmodernidad y Deporte: Entre la Individualización y la masificación. Encuesta sobre hábitos deportivos de los españoles 2005*. Madrid: Consejo Superior de Deportes y Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Giddens, A. (1995). *La transformación de la intimidad: sexualidad, amor y erotismo en las sociedades modernas*. Madrid: Cátedra.
- Gratton, Ch.; Henry, I. (Eds.). (2001). *Sport in the city: The role of sport in economic and social generation*. London: Routledge.
- Guttman, A. (1978). *From ritual to record. The nature of Moderns Sport*. New York: Columbia University Press.
- Lipovetsky, G. (1994). *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*. Barcelona: Anagrama.
- Lipovetsky, G. (1996). *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Barcelona: Anagrama.
- Lipovetsky, G.; Charles, S. (2006). *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona: Anagrama.

- Mafessoli, M. (1990). *El tiempo de las tribus*. Barcelona: Icària.
- Mafessoli, M. (2004). *El Nomadismo, vagabundeos iniciáticos*. México: FCE.
- Martínez del Castillo, J.; Puig, N. (1998). "Espacio y tiempo en el deporte". A: García, M.; Puig, N.; Lagardera, F. (comp.). (1998). *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial.
- Ministerio de la Presidencia (2003). "Reglamento General de Circulación de 2003". Ministerio de la Presidencia (2003). *Real Decreto 1428/2003, de 21 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento General de Circulación para la aplicación y desarrollo del texto articulado de la Ley sobre tráfico, circulación de vehículos a motor y seguridad vial, aprobado por el Real Decreto Legislativo 339/1990, de 2 de marzo*. BOE, núm. 306. Madrid: Ministerio de la Presidencia.
- Passavant, É. (2001). "Genèse et développement de la Lille Friday Night Roller". A: Loret, A.; Waser, A. M. (2001). *Glisse urbaine. L'esprit roller: liberté, apesanteur, tolerance*. París: Autrement, pàg. 117-137.
- Puig, N. (1990). "Reflexió sobre els equipaments esportius". A: Zaragoza, A.; Puig, N. *Oci, esport i societat*. Barcelona: PPU.
- Puig, N.; Heinemann, K. (1994). "L'Esport en la perspectiva de l'any 2000". A: Puig, N.; Zaragoza, A. (1994). *Lectures en sociologia de l'oci i de l'esport*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Puig, N.; Vilanova, A.; Camino, X.; Maza, G.; Pasarello, M.; Juan, D.; Tarragó, R. (2006). "Els espais urbans i l'esport com a generadors de xarxes socials. El cas de Barcelona". A: *Apunts. Educació física i esports*, núm. 84, pàg. 76-87.
- Pociello, Ch. (1995). *Les cultures sportives*. París: PUF.
- Rodríguez, A. (2001). *Los lugares sociales del deporte en la ciudad de Sevilla*. Sevilla: Instituto de deportes, Ayuntamiento de Sevilla.
- Sánchez, R.; Capell, M. (2007). "L'esport informal i la construcció de l'espai urbà. El cas del Municipi de Barcelona". A: Medina, X.; Sánchez, R. *Espais urbans: usos i transformacions. Revista d'Etnologia de Catalunya*, núm. 31, octubre.
- Sánchez, R.; Sánchez, J. (2001). "Culturas deportivas y valores sociales: una aproximación a la dimensión social del deporte". A: *Apunts. Educació física i esport*, núm. 64.

REFERÈNCIES ELECTRÒNIQUES

- Franklin's Paine. *Skatepark Fund.* (en línia), <http://www.franklinspain.org> [consulta: 29/06/07].

- Associació de Patinadors de Barcelona (APB). APB (en línia), <http://www.patinar-bcn.org> [consulta: 28/11/2007].
- Barcelona de Serveis Municipals, SA (2007). *Bicing* (en línia), <http://www.bicing.com> [consulta: 29/06/07].
- Kijiji International Limited. *Loquo* (en línia), www.loquo.com [consulta: 29/06/07].
- Ajuntament de Barcelona (2007). *L'any de l'Esport. Practica Barcelona!* (en línia), <http://www.bcn.es/anyesport/activitats.html> [consulta: 29/06/07].
- Ajuntament de Barcelona (2002). *Conferència d'exploració estratègica. Conclusions Provisionals* (en línia), <http://www.bcn.es/esports/pla-estrategic/presentacio/ca/docs/lesmesprioritzades.doc> [consulta: 29/06/07].
- Kronik i Thrillka. *Es-parkour.com* (en línia), <http://www.es-parkour.com/> [consulta: 29/06/07].

ABSTRACT

Este artículo analiza el fenómeno de la actividad físico-deportiva urbana. El deporte urbano abarca un universo complejo de prácticas que, en mayor o menor medida, utilizan y se apropian de los espacios públicos de la ciudad. En las reflexiones que siguen pretendemos mostrar una aproximación a las lógicas que dirigen la colonización del espacio público urbano a través de estas prácticas que se nos presentan como un hecho social total, complejo y heterogéneo como la misma sociedad que las acoge. Al mismo tiempo, este estudio nos permite dibujar las características de algunos itinerarios deportivos urbanos, así como analizar también los diferentes perfiles de practicantes, observando las redes de sociabilidad que se establecen en este contexto.

This article analyzes the phenomenon of urban physical activity and sport. Urban sport includes a complex variety of practice that, to some extent, uses and takes public spaces in the city. In the reflections herein, we aim at showing an approach to the rationale behind the colonization of urban public space with this practice, which is a total, complex, and heterogeneous social act as the same society holding it. At the same time, this study allows us to define the characteristics of some urban sports itineraries, as well as to analyze the different

profiles of athletes, by observing the sociability networks established in this context.

Cet article analyse le phénomène de l'activité physico sportive urbaine. Le sport urbain comprend un univers complexe de pratiques qui, plus ou moins, utilisent et s'approprient les espaces publics de la ville. Dans les réflexions qui continuent, nous prétendons montrer une approche aux logiques qui dirigent la colonisation de l'espace public urbain à travers ces pratiques qui nous sont présentées comme un fait social total, complexe et hétérogène comme la société qui les accueille. Au même temps, cette étude nous permet de dessiner les caractéristiques de quelques itinéraires sportifs urbains ainsi comme analyser aussi les différents profils des sportifs, en observant les réseaux de sociabilité qui s'établissent dans ce contexte.